

Verzet tegen de oorlog, toen en nu

Elfnovemberlezing door Professor Lois S Bibbings

Lois Bibbings

De 20-jarige Robert Forrester, die aan de universiteit chemie studeerde en graag leraar wilde worden, werd in juli 1916 opgesloten in de militaire vleugel van de gevangenis van Wandsworth. Hij werd er gefolterd door zijn bewakers en bedreigd met nog meer mishandeling indien hij zou blijven weigeren om militaire bevelen op te volgen. Als christen wist hij zich in deze omstandigheden staande te houden door te bidden en God om raad en hulp te smeken. Toch vroeg hij zich af hoeveel meer hij nog kon incasseren en of hij geen te hoge prijs zou betalen voor zijn weigering om op welke manier dan ook met het leger mee te werken. Moest hij een compromis sluiten om te kunnen overleven?

Enkele maanden eerder was Forrester onder de wapens geroepen nadat de Dienstplichtwet van 1916 de militaire dienstplicht voor mannen in Groot-Brittannië invoerde. Tot dan had het land uitsluitend een beroepsleger gehad dat in tijden van grote nood met vrijwilligers werd aangevuld. De Britten waren er namelijk van overtuigd dat militaire dwang een typisch buitenlands – of om preciezer te zijn Pruisisch – fenomeen was. De genoemde Dienstplichtwet stond mannen echter toe om op grond van gewetensbezwaren vrijstelling van militaire dienst aan te vragen. Dat had Forrester ook gedaan. Als reden voor zijn houding gaf hij zijn christelijke geloof op.

De rechtbanken die zijn dossier behandelden, erkenden dat hij oprecht was omtrent zijn gewetensbezwaren maar stonden hem slechts een gedeeltelijke vrijstelling toe. Die hield in dat hij soldaat moest worden maar niet hoefde te vechten. Maar soldaat zijn – ongeacht hoe – was voor Forrester onaanvaardbaar en dus meldde hij zich niet aan bij het leger. Daarop werd hij door de burgerpolitie aangehouden en aan het leger overgedragen.

In het leger weigerde Forrester om militaire orders op te volgen, waarop de krijgsraad hem tot een gevangenisstraf van 28 dagen veroordeelde en naar de militaire vleugel van de gevangenis van Wandsworth stuurde. Dat was het moment waarop de brutale mishandeling begon. Over een van de afranselingen die hij onderging, schreef Forrester: “Ze beukten mijn hoofd herhaaldelijk tegen de betonnen vloer en tegen uitstekende delen van de muren ... ze trokken mijn laarzen en bretels uit, en alles behalve mijn hemd en broek, en lieten me gehavend en bloedend achter op de vloer.” Dit soort mishandeling zorgde er vervolgens voor dat “zijn zenuwen tot het uiterste gespannen stonden” en “hij suïcidaal vreesde te worden als het folteren zou aanhouden” (archief van de Peace Pledge Union – vrije vertaling).

Toen zijn 28 dagen durende gevangenisstraf erop zat, weigerde hij opnieuw orders te gehoorzamen, verscheen nogmaals voor de krijgsraad en werd veroordeeld tot dwangarbeid in een burgerlijke gevangenis. Ook daar waren de omstandigheden hard, maar alleszins minder wreed dan wat hij in de militaire gevangenis had ondergaan. Hij kreeg vervolgens niet-militair werk aangeboden bij wijze van alternatief, maar toen hij werd vrijgelaten, ging hij ervandoor zonder verlof. Al gauw werd hij geseind als deserteur in het toenmalige verenigde Ierland waar geen dienstplicht gold. Naar verluidt zou hij nooit zijn opgepakt en wist hij gedurende de rest van de oorlog aan de autoriteiten te ontkomen. Hij werd in 1919 ontslagen uit het leger.

Forrester was een van de 20.000 dienstplichtige mannen in Groot-Brittannië die zich tijdens de Eerste Wereldoorlog op gewetensbezwaren beriepen om hun militaire dienstplicht niet te vervullen. Deze gewetensbezwaarden kwamen uit alle milieus. Ze maakten bezwaar om politieke, religieuze en/of morele redenen. Sommigen waren pacifisten en kantten zich tegen alle oorlogen, anderen hadden problemen met het kapitalisme en het imperialisme, of met deze specifieke oorlog. Bij de gewetensbezwaarden zaten diepgelovige mannen die de wet wilden eerbiedigen voor zover hun geweten dat toestond, maar ook anarchisten als Guy Aldred die door hun politieke activisme in het geheel niet geneigd waren tot enige vorm van samenwerking met de overheid.

Wat gewetensbezwaarden wel en niet bereid waren om te doen, varieerde in hoge mate. Ook wat ze deden was erg verschillend. Sommigen aanvaardden alternatief werk in het leger of daarbuiten, maar anderen gingen voor een absolutistische houding, weigerden elke medewerking en zaten hun dienstdag in de gevangenis uit. Een klein aantal ging op de loop en maakte gebruik van een netwerk van medestanders en schuilplaatsen overal in het land om aan de autoriteiten te ontkomen. Enkel van deze mannen – onder wie Forrester – maakten de oversteek naar Ierland waar ze door de Britten werden opgejaagd. Anderen wisten uit de handen van de autoriteiten te blijven door undercover naar de Verenigde Staten te reizen via een clandestiene route die door de Ierse republikeinen was opgezet.

Van de 20.000 Britse gewetensbezwaarden verging het sommigen slechter dan anderen. Een aantal overleefde zijn oorlogservaringen niet. De eerste die om het leven kwam, was Walter Roberts, die in 1916 in een werkkamp in het Schotse Dyce omkwam. Hij werd beschouwd als een martelaar voor de zaak. Nog vele andere gewetensbezwaarden betaalden een zware prijs voor hun engagement: zij schoten hun gezondheid erbij in of werden uitgesloten uit hun vriendenkring en gemeenschap omdat hun gedrag als laf, onmannelijk en onpatriottisch werd beschouwd. Door hun weigering om dienst te nemen, konden mannen inderdaad hun familie uiteen zien vallen of moeilijkheden ondervinden bij het zoeken naar een baan, zelfs lang na het einde van de oorlog. Bovendien ontnam hetzelfde wetsvoorstel waarmee de regering sommige vrouwen stemrecht verleende en dat voor mannen uitbreidde, tijdelijk stemrecht aan dienstweigeraars die geen bijdrage tot de oorlogsinspanning hadden geleverd.

Toch werden oorlogswiegeraars absoluut niet door de volledige maatschappij uitgespuwd, uitgescholden en in de steek gelaten. Zij werden ook niet door iedereen als laf, onpatriottisch en onmannelijk weggezet. Er waren inderdaad – zoals we verder zullen zien – overal in het land en op nationaal niveau verzetsgemeenschappen die zich achter deze mannen schaarden. Het No-Conscription Fellowship dat namens hen optrad, speelde daarin een centrale rol. Er waren ook mensen die hen beschouwden als de dappere verdedigers van een echtere vaderslandsliefde of een grootser internationalisme, of als een lichtend voorbeeld van christelijke of socialistische mannelijkheid. Ondanks het verlies van hun stemrecht waren er

mannen als Walter Ayles, een christelijk socialist en totaalweigeraar, die het kiespubliek voor zich wist in te nemen en in 1919 opnieuw zijn zitje in de gemeenteraad van mijn thuisstad Bristol veroverde. In 1924 werd hij door de stad zelfs naar het parlement gestuurd.

*****

Mabel Tothill, een vrouw van in de veertig, woonde tijdens de oorlog ook in Bristol. Tothill was een quaker die voor vrouwenstemrecht en tegen armoede streed. Toen de oorlog uitbrak, focuste ze haar activiteiten op vrede en verzoening, en voerde ze campagne tegen de dienstplicht. Vanaf het moment waarop de dienstplicht werd ingevoerd, hield ze zich hoofdzakelijk bezig met de ondersteuning van gewetensbezwaarden en hun gezinnen. Dit werk kwam in toenemende mate op de schouders van vrouwen terecht naarmate meer mannen zelf onder de wapens werden geroepen. In de streek rond Bristol nam Tothill het voortouw bij deze activiteiten. Als pacifiste en aanhangster van het burgerlijke libertaire gedachtegoed vond ze het haar taak “om ervoor te zorgen dat de burgerlijke en religieuze vrijheden van ons land niet verder met voeten worden getreden, dat de normen voor goed en kwaad niet worden verlaagd, en dat het door God aan de mens geschonken richtsnoer, het geweten genaamd, niet wordt geminacht en te schande gemaakt.” (Tothill, *Tolerance or Persecution*, National Labour Press, Manchester, 1916 – vrije vertaling.) Mannen die weigerden om de wapens op te nemen, waren in haar ogen patriotten, omdat dienstweigerars en hun zielsverwanten naar haar gevoel werden “gedreven door een niet minder diepe liefde voor hun land dan de mannen van wie we de moed en zelfopoffering op het slagveld met trots vaststellen.” (Tothill, *War and Social Order*, *The Friend*, 9 oktober 1914 – vrije vertaling.)

De ondersteuning van gewetensbezwaarden in Bristol was goed georganiseerd. De uitgekende werking kaderde bovendien binnen vergelijkbare initiatieven overal te lande en op nationaal niveau. Daarbij was een centrale rol weggelegd voor het No-Conscription Fellowship en zijn nationale schaduwcomité, dat voornamelijk uit vrouwen bestond. Zo verzamelde en verspreide Tothill in Bristol onder meer informatie over de behandeling en verplaatsing van dienstweigerars waar ze nauwkeurige cijfers over bijhield. Overal in het land deden anderen hetzelfde. Er werden waarnemers uitgestuurd om rechtszittingen en processen bij te wonen en om verslag uit te brengen over de juridische procedures. Bij de gevangenispoorten stonden ‘watchers’ op de uitkijk die het komen en gaan van gevangenen in de gaten hielden. Via gevangenisbezoeken konden bijkomende gegevens en inlichtingen worden vergaard en uitgewisseld. Ook contacten met de families van de gewetensbezwaarden zorgden voor een uitbreiding van het informatiebestand. Daarnaast werd, zowel op lokaal als op nationaal niveau, werk gemaakt van fondsenwervingsacties en de verspreiding van propagandamateriaal tegen de dienstplicht. Net als de anti-oorlogs- en antiregeringspropaganda waarmee andere organisaties zich bezighielden, ging het verspreiden van deze publicaties tijdens de hele oorlog door. Nochtans was het een misdrijf dat zowel vrouwen als mannen in de gevangenis deed belanden. Tot slot werd ook hulp geboden aan de gezinnen van gewetensbezwaarden, bijvoorbeeld in de vorm van financiële ondersteuning en voedselpakketten. De kinderen van een aantal gewetensbezwaarden werden zelfs mee op vakantie genomen om wat vrolijkheid en plezier in hun leven te brengen.

Vrouwen als Mabel Tothill speelden een cruciale rol binnen de bredere context van het oorlogsverzet in Groot-Brittannië. Met hun internationale maar ook lokale en nationale activisme leverden zij de hele oorlog lang aanzienlijke inspanningen voor de vrede. In de

lente van 1915 hielden voorstanders van het vrouwenstemrecht, die ook tegen de oorlog waren, een Internationaal Vrouwenvredescongres in Den Haag. Een Britse delegatie woonde dit congres bij. Vanaf 1916 voerde de Vrouwenkruistocht voor de Vrede met een soortgelijk doel actie om de publieke opinie aan het thuisfront te beïnvloeden. De Kruistocht was vanuit het socialistische gedachtegoed ontstaan en had vooral aandacht voor het leed van vrouwen uit de werkende klasse tijdens de oorlog. Zij ijverde voor de beëindiging van de oorlog door onderhandelingen en organiseerde massabetogingen. De Kruistocht was actief van 1916 tot 1918. De beweging ontstond in Schotland en verspreidde zich vervolgens geleidelijk over Noord-Engeland en Wales.

Hoe verging het Tothill verder? Zodra ze het recht kreeg om te stemmen en zich verkiesbaar te stellen, kon ze net als Ayles onmiddellijk na de oorlog op de stem van heel wat kiezers rekenen. Zo raakte ze in 1920 als eerste vrouw in de gemeenteraad van Bristol verkozen. Ondanks haar verzet tegen de dienstplicht en de oorlog was ze onder de lokale bevolking dus allesbehalve onpopulair.

*****

Schrijver Max Plowman werd geboren in 1883. In 1914 was zijn enthousiasme voor de oorlog ver te zoeken, maar hij vond het zijn plicht om dienst te nemen. Dat deed hij met Kerstmis. Hij werd officier van het West Yorkshire Regiment en diende aan het front in Frankrijk. In 1917 werd hij “buiten gevecht gesteld door een granaatscherf” en naar Engeland teruggestuurd met een hersenschudding en shellshock. In Engeland ging hij opnieuw over de oorlog nadenken, waarop hij tot een heel andere conclusie kwam, namelijk dat “georganiseerde oorlogsvoering van eender welke aard altijd gelijkstaat aan georganiseerde moord”. Daarom probeerde hij ontslag te nemen uit het leger op grond van gewetensbezwaren. In zijn ontslagbrief legde hij uit: “Ik neem ontslag uit mijn functie omdat ik niet langer geloof dat oorlog een einde kan maken aan oorlog. Oorlog is wanorde en wanorde kan geen orde tot stand brengen. ‘Het kwade doen opdat het goede daaruit kome’ is duidelijk dwaasheid ... deugdzaamheid kan niet worden opgelegd; er kan slechts toe worden aangezet door wie haar beoefent.” (Plowman, *Bridge into the Future*, Andrew Dakers, Londen, 1944 – vrije vertaling.)

Als officier kon Plowman in theorie ontslag nemen, maar in oorlogstijd en op een moment waarop de dienstplicht gold, waren de dingen niet zo duidelijk. Het leger hoopte dat hij fysiek of mentaal ongeschikt voor de dienst zou worden bevonden, zodat het zich uit deze netelige situatie kon redden. Er werd namelijk gevreesd dat de zaak veel aandacht zou krijgen en anderen ertoe zou aanzetten om het voorbeeld van Plowman te volgen. De man werd echter geschikt bevonden voor actieve dienst, wat betekende dat hij voor de krijgsraad moest verschijnen. Hij kreeg oneervol ontslag vanwege ongehoorzaamheid aan zijn superieuren, maar er werd hem geen straf opgelegd. Zodra hij weer een gewoon burger was, viel Plowman als man van dienstplichtige leeftijd echter onder de Dienstplichtwet en bezorgde hij de autoriteiten nog meer hoofdbreken door een vrijstelling als gewetensbezwaarde aan te vragen. Het leger was er uiteraard niet happig op om hem weer in te lijven, maar wat het dan wel met hem aan moest, was lang niet duidelijk. Uiteindelijk werd de eindbeslissing omtrent het lot van Plowman steeds opnieuw uitgesteld totdat de Wapenstilstand getekend was en de Dienstplichtwet niet langer van kracht was. Plowman was vanaf dat moment een vrij man.

In tegenstelling tot de andere oorlogswegeraars over wie we het hier hadden en die om uiteenlopende redenen van meet af aan tegen de oorlog gekant waren, veranderde Plowman van mening en ging vervolgens een heel andere richting uit. Plowman was echter een officier. Wat hem lukte – uit het leger stappen –, was geen optie voor gewone soldaten. Er waren echter andere manieren waarop zij uiting konden geven aan hun verzet.

Wie eenmaal in het leger zat, had verschillende mogelijkheden om aan de dienst te ontkomen: sommige mannen meldden zich bijvoorbeeld niet meer aan, vertrokken zonder verlof terwijl ze in Groot-Brittannië waren of deserterden aan het front, waarmee ze zware straffen riskeerden (mogelijk zelfs executie). Tienduizenden mannen deden dit: in 1917 alleen al stonden zo'n 80.000 mannen bij de Britse politie geseind als 'gezocht door het leger'. En er waren nog meer manieren waarop een soldaat verzet kon plegen: hij kon bijvoorbeeld ziekte voorwenden of ervoor zorgen dat hij een verwonding opliep. Of er was de 'leven en laten leven' aanpak: soldaten die in de loopgraven vochten, beschreven hoe mannen met opzet vermeden om anderen te verwonden door te weigeren om te schieten of door op een punt te mikken dat ver van de vijand verwijderd was.

Ook gewetensbezwaarden konden hun mening herzien en de gevechten aan het front verlaten. Thomas Pettifor Corder Catchpool was 31 en werkte als technicus toen de oorlog uitbrak. Hij haastte zich om dienst te nemen maar werd geen soldaat. Als quaker werd hij lid van de Friends Ambulance Unit en bracht zijn dienstitijd door met het verzorgen van gewonden in Frankrijk – waar hij de Mons Star voor zijn verdiensten ontving – en in België. Hij was hier in deze stad gelegerd toen in Groot-Brittannië de dienstplicht werd ingevoerd en hij besloot dat hij, om trouw te blijven aan zijn geweten, een statement tegen de dienstplicht en vóór de vrede moest maken. Hij verliet de Ambulance Unit, keerde terug naar Groot-Brittannië en bracht de rest van de oorlog als totaalweigeraar in de gevangenis door.

*****

Deze drie verhalen en de ruimere context waar ik ze al voor een stukje aan heb opgehangen, zijn slechts enkele van de minder bekende of verborgen verhalen over Groot-Brittannië tijdens de Eerste Wereldoorlog. Er valt echter nog veel meer te vertellen. Ik heb bijvoorbeeld slechts vluchtig naar Ierland verwezen, waar de steun vóór en het verzet tegen de oorlog nog werden gecompliceerd door religieuze scheidslijnen, waar de loutere mogelijkheid om de dienstplicht in te voeren in 1918 een crisis veroorzaakte en waar een bloedig conflict na de oorlog tot een opdeling leidde.

In Groot-Brittannië, waar de militaire dienstplicht wel gold, probeerden sommige mannen aan het leger te ontkomen door een vervalst medisch attest te kopen dat hen ongeschikt voor actieve dienst verklaarde, of een nagemaakt bewijs van vrijstelling op grond van de Dienstplichtwet. Binnen het leger waren er muiterijen en stakingen, zowel in Groot-Brittannië als in het buitenland. Na de Wapenstilstand in november 1918 was de onrust in het leger wijdverspreid. Er werd geklaagd over de trage demobilisatie, de leefomstandigheden, het werk en de soldij, stuk voor stuk fundamentele zaken voor soldaten. Op het thuisfront heerste bezorgdheid over de mogelijke uitbraak van een revolutie nu soldaten overal te lande protesteerden, weigerden om bevelen op te volgen en naar hun lokale hoofdkwartieren of gemeentehuizen trokken – of zelfs naar het ministerie van Oorlog in Londen – om hun eisen voor te leggen.

Om de stakingen, muerijen en weigeringen van de Britse soldaten te bestuderen, moeten we echter verder reizen: naar Belfast, naar het westelijke front of naar Rusland bijvoorbeeld. We moeten de ervaringen en acties bekijken van de massa soldaten en arbeiders van overal ter wereld die tijdens de oorlog voor Groot-Brittannië vochten en werkten. Neem nu het Britse West Indies Regiment. Deze mannen, die zich vol vaderlandsliefde als vrijwilligers voor de dienst hadden gemeld, werden op een erbarmelijke manier behandeld. Wanneer ze niet geschikt werden bevonden om te vechten, kregen ze geen wapens en werden hun de smerigste en gevaarlijkste karweien opgedragen. Bovendien werden ze minder betaald dan blanke soldaten. Het regiment sloeg in 1918 in het Italiaanse Taranto aan het muiten.

Sociale onrust en geruchten over revolutie waren er ook op Britse bodem. Eén verzetshaard was Red Clydeside, zoals de regio rond de Clyde-rivier in Schotland werd genoemd. In Glasgow voerde het Clyde Workers' Committee campagne tegen de regering en de industriële dienstplicht die door de Munitiewetten was ingevoerd. Die maakte een einde aan de vrijheid van ingenieurs om zelf te kiezen voor wie ze werkten. Daarnaast werd door marxistische en socialistische activisten anti-oorlogspropaganda gedrukt en verspreid, wat tot een aantal strafrechtelijke veroordelingen leidde en belangrijke lokale figuren op gevangenisstraffen kwam te staan.

Ook in Wales heerste onvrede en kwamen mensen massaal op straat tegen de dienstplicht. Hier gold het stadje Merthyr Tydfil als het centrum voor het anti-oorlogssentiment. Een correspondent van The Times bedacht zelfs het woord 'Merthyrism' om de context te beschrijven. Er heerste bezorgdheid over de stabiliteit in de regio en topmedewerkers van de inlichtingendiensten werden ingezet om de situatie op te volgen en verslag uit te brengen. De Olympia Rink in Merthyr, eigenlijk een rolschaatspiste, was het toneel van de grootste anti-oorlogsbetogingen in Zuid-Wales, met duizenden deelnemende demonstranten.

Ook elders in Groot-Brittannië vonden grootschalige betogingen plaats. Op 9 april 1916 vond op Trafalgar Square bijvoorbeeld een betoging plaats die weliswaar door een organisatie voor vrouwenstemrecht was georganiseerd maar onder meer als protest tegen de dienstplicht bedoeld was.

Ik zou verder kunnen gaan dan Groot-Brittannië en ook de verborgen verhalen uit andere landen kunnen vertellen. Er waren ook gewetensbezwaarden in Nieuw-Zeeland en Canada, en zij werden heel anders behandeld dan mannen die zich op dezelfde gewetensnood beriepen in bijvoorbeeld Duitsland. Ook in de legers van andere staten waren er stakingen, muerijen en deserteurs. Het onbehagen en de onrust onder de thuisblijvers waren evenmin een exclusief Brits gegeven. Maar dit zijn verhalen die anderen moeten vertellen. Ik heb ervoor gekozen om te focussen op de dingen waarvan ik het best op de hoogte ben.

*****

Als advocate en historica, als leerkracht en communicator, bestaat mijn werk voor een groot deel in het vertellen van verhalen. Verhalen over moord, doodslag, overvallen, diefstallen of criminele organisaties. Altijd vertel ik deze verhalen met een welbepaald doel voor ogen. Dat heb ik ook vandaag gedaan door te focussen op de oorlogservaringen van twee mannen en een vrouw: de gewetensbezwaarde Robert Forrester, de vredesactiviste Mabel Tohill die tegen de dienstplicht opkwam, en Max Plowman, de soldaat die van mening veranderde. Het was onder meer mijn bedoeling om u een idee te geven van de persoonlijke realiteit van de mensen die zich tegen de Eerste Wereldoorlog uitspraken of die er vraagtekens bij plaatsten.

Daarmee wilde ik u er misschien zelfs toe aanzetten om een emotionele band met deze mensen te krijgen. Daarnaast wilde ik deze verhalen ook gebruiken om de ruimere context van onvrede, ontgoocheling en gebrek aan enthousiasme over de oorlog te schetsen.

Deze verhalen dienen nog andere doelen. Ze doen vragen rijzen bij de manier waarop de Eerste Wereldoorlog in Groot-Brittannië tot dusver werd voorgesteld. Zo ging de meeste aandacht de voorbije honderd jaar – enkele uitzonderingen niet te na gesproken – naar verhalen over vrijwilligers (al waren meer dan de helft van de mannen die bij het leger gingen dienstplichtigen die geen keuze hadden), of over veldslagen en gevechten. Er werd sterk gefocust op bepaalde gevechtszones en in het bijzonder op het westelijke front (ook al was het een wereldoorlog). De mensen die bij het conflict betrokken waren en eronder te lijden hadden, werden in de overgrote meerderheid van de gevallen beschreven als blanke westerse mannen en vrouwen. Wanneer het over het thuisfront ging, inclusief over de rol van vrouwen, werd steevast op de activiteiten ter ondersteuning van de oorlog ingezoomd. Gewetensbezwaarden werden weliswaar niet helemaal over het hoofd gezien, maar de ruimere complexe context van onvrede, ontgoocheling en woede kwam niet of nauwelijks aan bod.

Deze verhalen moeten worden verteld en onthouden. Ze gaan over het verleden maar ze zijn van cruciaal belang voor het heden en voor de toekomst. Ze tonen een rijke en complexe geschiedenis, waarin niet alleen aan het front werd gevochten, maar waarin ook werd gestreden tegen het militarisme (onder andere) en vóór de vrede (in het geval van enkele activisten). Dit is een geschiedenis die moet worden verteld. Ze maakt de overheersende hedendaagse ideeën over de Eerste Wereldoorlog inderdaad complexer, stelt vragen bij het conflict en bij de manier waarop het wordt herinnerd en vereeuwigd, en suggereert dat er meer mensen moeten worden herdacht dan bij de huidige herdenkingen doorgaans het geval is. Deze minder bekende verhalen en alle andere verhalen over internationalisme, vrede en antimilitarisme, over de noodzaak van bepaalde oorlogen en van oorlog in het algemeen, over het gebrek aan enthousiasme voor de oorlog, over de desillusies, de onvrede, het protest en de woede: al deze verhalen zijn van cruciaal belang, nu en met het oog op de toekomst, niet in het minst omdat ze ons ertoe kunnen aanzetten om genuanceerder en kritischer over de huidige oorlogen en de dreiging van toekomstige oorlogen na te denken. Deze verhalen over het verleden vertellen en onthouden, kan met andere woorden een vorm van verzet tegen de oorlog worden.

*****

Vóór ik aan het laatste stuk van mijn lezing begin, wil ik even pauzeren om een woord van dank te richten tot het Vlaams Vredesinstituut, Ieper, de stad van de vrede, en het In Flanders Fields Museum omdat zij deze lezing mogelijk hebben gemaakt. Ik beschouw het als een grote eer dat ik hiervoor werd gevraagd. Ik ben dan ook ontzettend dankbaar en diep ontroerd omdat ik hier mag zijn, in deze stad van de Wapenstilstand.

Ik wil ook de organisaties en de mensen bedanken met wie ik onderzoek doe. Voor mijn lezing kon ik hun expertise, kennis en onderzoeksgegevens gebruiken, samen met de mijne. Dit onderzoek naar de verborgen verhalen over de Eerste Wereldoorlog en in het bijzonder naar de verhalen over vrede en antimilitarisme berust in Groot-Brittannië in hoge mate op samenwerking en volgehouden inspanningen die nog absoluut niet ten einde zijn, hoewel de activiteiten naar aanleiding van de honderdste verjaardag worden afgesloten. Er wacht ons nog heel wat werk.

Ik weet nu al dat mijn lijstje met mensen en organisaties die ik wil bedanken onvolledig zal zijn en ik zal vast een aantal mensen vergeten die een belangrijke bijdrage hebben geleverd. Ik verontschuldig mij daar nu al voor. Mijn dank en erkentelijkheid gaan in ieder geval uit naar Cyril Pearce, Julian Putkowski, de Remembering the Real World War One Group, het centrum Everyday Lives in War van de universiteit van Hertfordshire, de Peace Pledge Union en de deelnemers van het Commemoration, Conflict and Conscience Festival 2019.

*****

Tot besluit wil ik nogmaals herhalen hoe belangrijk het is om de verborgen oorlogsverhalen te vertellen en te onthouden die ik vandaag als een vorm van verzet tegen de oorlog heb belicht. Zij zouden ons er bijvoorbeeld toe kunnen brengen om de geschiedenis van de gewetensbezwaarden vroeger te laten beginnen. Die geschiedenis omvat ook de Tweede Wereldoorlog, de daaropvolgende periode van nationale dienstplicht en, vanaf de afschaffing van elke vorm van militaire verplichtingen bijna zestig jaar geleden, de rechten van militairen die tijdens hun legerdienst gewetensbezwaren ontwikkelen. Met mijn eigen werk wilde ik aan die opdracht beginnen. En precies dit idee om de verborgen verhalen te vertellen die de Eerste Wereldoorlog met andere tijdsperioden verbinden, brengt ons bij het laatste verhaal voor vandaag.

Joe Glenton, die in 2004 als 22-jarige bij het leger ging, was in 2007 opgeklommen tot Lance Corporal bij het Royal Logistic Corps toen hij zonder verlof wegbleef nadat hij had vernomen dat hij voor de tweede keer op missie naar Afghanistan zou worden gestuurd. Glenton deed dit omdat hij gewetensbezwaren had omtrent de betrokkenheid van Groot-Brittannië in Afghanistan. Had hij geweten dat dit kon, dan had hij een aanvraag ingediend om het leger te verlaten. Vandaag de dag worden gewetensbezwaren in het leger namelijk erkend, maar dat wordt doorgaans niet aan de soldaten verteld. Glenton werd aangeklaagd, verscheen voor de krijgsraad en werd veroordeeld tot negen maanden cel in een militaire gevangenis en degradatie in rang. Daarna verliet hij het leger en nu zet hij zich in voor de strijd tegen het militarisme. Bij zijn informatie- en educatieactiviteiten gebruikt hij onder meer zijn eigen verhaal. Ik laat het slotwoord van deze lezing aan hem over:

De voorbije jaren kwam ik terecht bij een volstrekt unieke groep voormalige veteranen: Veterans for Peace UK. Deze dynamische, rebelse groep telt al 170 leden. Elke afdeling van het Britse leger en ook enkele buitenlandse legers zijn hierin vertegenwoordigd. Sommige leden hebben een militaire loopbaan achter de rug die zelfs tot D-day teruggaat. De eed die we afleggen betekent echt iets waardevols voor de wereld. We zweren daarin namelijk om weerstand te bieden aan oorlog, militarisme en elke vorm van overheersing, en we leggen deze eed af terwijl we mannen en vrouwen zijn die aan al deze dingen hebben deelgenomen.

Groot-Brittannië telt heel veel rebelse soldaten, maar Veterans for Peace is bij mijn weten uniek in zijn soort: een groep als deze heeft in de hele Britse geschiedenis niet bestaan. We beloven plechtig om jonge mensen te leren wat de militaire dienst en de oorlog in werkelijkheid inhouden, om weerstand te bieden aan oorlog en militarisme, en om anderen die hetzelfde doen, te steunen. We hopen mensen ervan te kunnen overtuigen dat oorlog niet het antwoord is op de problemen van de 21e eeuw.

Geen koninginnen, troonopvolgers of officieren bij ons. Wij hebben geen idiote ceremonies, geen patriottisme en geen propaganda nodig. Gewoon de belofte die we aan onszelf, aan

elkaar en aan de komende generaties doen om van de wereld een minder gewelddadige plek te maken. (Glenton, Guardian, 24 september 2015 – vrije vertaling.)

